

ACFC/INF/OP/I(2003)002
Gagauz

**Danışma Komitetinin milli azınlıkları korumak uurunda
Çerçevä Konvenşiyasının raportu**

**Danışma Komitetinin mi
İli azınnıkları korumak uurunda Çerçevä Konvenşiyasının raportu
ACFC/OP/I (2002)3**

Moldovaya ilişik raport
İçindekilär
I Bu Raportun hazırlanması
II Genel nişannamalar
III 1-19 statyalara baalı speşial yorumnar
IV Danışma Komitetinin temel sonuçları hem yorumnarı
V Çıkışlar

! Çeviricinin kısaltmaları
“DK” – Danışma Komitesi,
“ÇK” - Çerçevä Konvenşiyası
“MA” – Milli azınnıklar
Önderliin raportu

Kabledip iyünün 29-da 2000 (beklenirdi fevralın 1-da 1999) Moldovanın ilk Devlet Raportunu, DK başladı incelemää Devlet Raportunu 9-cu toplantısında 2000 y. noyabrının 27-30 kadar. Bu incelemeyi yaparak DK-tin delegaşiyası geldi vizitlän Moldovaya oktäbrinin 31-dän noyabrının 5 kadar 2001, aniki bulmaa taa çok informaşiya ÇK-nın tamannası için Hükümetin, devlettän ayırı olan organizaşiyaların temsilcilindän hem başka kaynaklardan. DK babletti Moldovaya ilişik kararını 13-cü toplantısında mardın 1-da 2002.

ÇK tamannanması konusunda DK sayêr, ani Moldova yaptı helal çalışmalar, ani kurmaa zakonnu hem instituşional temelini milli azınnıkları korumaa deyni. DK taa nişannêr Moldovanın savaşmasını tamannamaa ÇK-nı praktida, ayırıcä üüretim hem kultura uurunda. Bununnan bilä, iisiklär hem problemalar kalêrlar bölä alannarda, nicä mass-media, soşial işlerinä katılma, azınnıklar dillerini kullanım, ayırıcä en zor durumda kalan hem en az sayılı azınnıkların.

DK nişannêr, ani milli azınnıklarının korumasını regulat edän organik zakon başladı işlemää 2000 avgusta, hem sayêr, ani onun tamannanması için lâazımı olan diişikliklär zakonnarda yapılmalı en kısa zamanda, katarak bu işä onnarı, kimä o dokunêr, aniki saalamaa Moldova zakonnarının MA korumasına uygunnunu. Bu zakon rus dilinä kolaylık verecek deyni, DK sayêr, ani tamannayarak onu hem başka normaları, Moldova kuvetleri lâazım saalasınnar belli koruma hepsi MA-ın kişilerinä, onnarın dillerinä hem kultasına, ayırıcä en zor durumda kalan hem en az sayılı azınnıkları. Praktikada, tanıyarak saburluk ruhunu hem milletlärarası dialogunu Moldova obşçestvosunda, DK nişannêr, ani hükümetin tarafından dil sferasında yapılan yada deklaratsion edilän çalışmalar ortaya çıkarêrlar annaşmazlıkları. DK sayêr, ani onnarı azaltmak için hem bu sferada dil sabursuzluu olmasın deyni, lâazım balanslı davranış. Milletlärarası dialogu korumaa deyni, önemlidir esaba almaa moldovan çokluun hem hepsi MA-ın hak intereslerini.

DK nişannêr ayırılı moldovan dilindä işleyän hem rus dilindä işleyän mass-media organnarının arasında, hep bu vakıt o nişannêr, ani türlü milli azınnıklar arasında mass-media organnarınnan faydalanmak bakımından balanssızlık vardır. DK sayêr, ani kuvetlär lâazım saalasınnar MA-ına taa büyük destek, neçinki onnar bu sferada sınırlıdır, ayırıcä ukrain azınnı, aniki saalamaa balanslı kullanabilmäk hem bulunmak mass-media organnarında.

DK sayêr, ani ÇK-nı üüretim sferasında uygulayarak önemli danışmaa herbir ilgili tarafa herbir yapılan çalışma konusunda, aniki saalamaa türlü MA-ın interesleri balansını hem resursları kullanabilmektä denklik. Lâazım vermää ayırı önem en sayılı MA-ına hem onnara, kimä yardım etmeer istoria vatani. Bakmayarak kuvetlerin kimi diil çoktankı inişiativalarına,

DK sayêr, ani ÇK romnar (çingenelâr) uurunda bütün tamannanamadı. DK kuşkulu, ani çingenelerin çoyuna dokunêr serioz soñial-ekonomik zorlukları, hem dâ kimi sferalarda diskriminañiya. DK sayêr, ani kuvetlâr tarafından yapılsın beklenilmâz adımnar, aniki iileştirmâä romnarın durumunu hem gerçektân birleştirmâä onnarı Moldova obşçestvosunnan.

I. BU RAPORTUN HAZIRLANMASI

1. Moldovanın ilk devlet raportu (bura hem ileri dooru – DR), ani beklenilirdi 01.02.99, kabledildi 29.06.00. DK başladı incelemâä DR-unu 9-cu toplantısında 27-30.10.00.

2. İncelemeyi yaparak, DK buldu bir sıra problema, angıları için istedi kabletmâä taa dolu informañiya. Bu sebep beterinâ Moldova kubetlerinâ yollandı anketa. Moldova hükümetinin cuvabı kabledildi 04.10.01.

3. Sora Moldova hükümetinin çarısına görâ hem Ministrular komitetinin rezolüñiyasının (97) kuralına (32) uygun, DK delegañiyası yaptı Moldovaya vizit 31.10-dan 05.11.01 kadar, aniki kabletmâä ek informañiya hükümetin temsilcilerindân, hükümetâ baalı olmayan organizañiyalardan, başka baamsız kaynaklardan ÇK-nı tamannamak konusunda. Hazırlayarak bu raportu, DK inceledi birkaç yazılı material da Evropa Sovetinin türlü organizañiyalarından, başka halklararası organizañiyalardan, hükümetâ baalı olmayan organizañiyalardan hem başka baamsız kaynaklardan.

4. Bundan sora DK kabletti raportunu 13-cü toplantısında 01.03.02 hem karar aldı vermâä onu Ministrular komitetinâ¹.

5. Bu raport hazırlandı ÇK-nın 26(1), statyasına uygun, angısına görâ inceleyerâk tarafların yapılan çalışmalarının adekvatlını, aniki başlasınar çalışmaa ÇK-nın printipleri, “Ministrular komitetinâ” yardım edecek DK, hem dâ (97) 10 rezolüñiyanın 23 kuralına görâ “Danışma komiteti inceleyecek devlet raportlarını hem verecek kendi soinuçlarını Ministrular kabinetinâ”.

II. GENEL NIŞANNAMALAR

6. DK bakışına görâ, yazık, ki devlet raportu kabledildi 17 ay geç kalmaklan, hem DK niřannêr, ani raportta var genel informañiya zakonnar hem instituñional bazası için MA kişilerin koruması uurunda, angıları vardılar Moldovada Doklad hazırlanması vakidında. DK niřannêr taa, ani DR verer sade kısa informañiya ÇK-nın birkaç statyası uurunda, ayrıca dokunan belli praktikaya, ama hiç vermeer ayrıntılı informañiya belli MA için.

7. DK hep okadar kabledârdi durumun çok taa dolu resimini, bunun sayısında en küçük MA için hükümetin yazılı şekildâ anketaya cuvaplarından, ayrıca yukarda anılan Moldovaya vizittân (bak bu Raportun 3 p.). DK sayêr, ani Moldova hükümetinin tarafından organizat edilân vizit verdi ii bir kolaylık yapmaa doorudan dialog devlet kuvetlerinnân hem başka organizañiyalarlan. Ek informañiya, angısını verdi hükümet hem başka kaynaklar, ayrıca MA temsilcileri, en kıymetliydi, ayrıca belli normaların gerçekteşirmesinâ hem diil çoktânki bu sferada olaylara baalı olarak.

¹ DK karar aldı 12-ci toplantısında 30.10.01 y. kendi sonuçlarının strukturasında yapmaa kimi diişikliklâr. O karar aldı vazgeçmâä verilsin “Ministrular komitetinin teklifleri sonuçlar hem rekomendañiyalar için” (ilerdeki sonuçların 5 bölümü) da koydu eni bölüm 4, başlık altında “DK-nin temel sonuçları hem yprumnarı”. DK taa karar aldı teklif etmâä kendi “Çıkışlarını” 5 bölümde 4 bölümün erinâ. Bu diişikliklâr kuvetâ girdilâr 30.01.01 y. beeri, hem onnar kullanılêrlar hepsi sorakı sonuçlarda, kabledilân monitoringin ilk tıklasında. Bu diişikliklâr yapıldılar ilk kararlar üzerinâ, angıları inceleerlâr türlü padişaalıkların speñifikasını ÇK-nı tamannamak uurunda, kabledilân Ministrular komitetin tarafından oktâbridâ 2001 yılda.

8. DK kıymet verer iş birlii ruhuna, angısınan moldovan kuvetleri pay aldılar bu raportun hazırlamasında. Ama DK sayêr, ani yazık, ki moldovan kuvetleri yapmadılar geniş konsultaçıya MA temsilcilerinnän DR-unu hazırlayarak, hem umut eder, ki taa geniş konsultaçıyalar olaceklar ileri dooru.

9. DK kıymet verer hükümetin çalışmasına tanıştırmaa ÇK-nı halka hem lääzımını organnara. O kanaat olup nişannêr, ani ÇK biliner Moldovada lääzımını organnarında hem ani, elindeki informaçıyaya uygun, o koydu kendi katkısını, hiç olmazsa belli derecedä, Taraklı problemasının barışlı çözmese 1999 yılda. Ama hep okadar DK isteklendirer hükümeti ötäa dooru da çalışsın tanıtmaa ÇK-nı, onun açıklama yazılarını hem halklararası uurunda monitoring kurallarını, onların sayısında DR-unu hem başka lääzımını dokumentleri tiparlamak hem yaymak yardımınan.

10. İlk sonuç olarak, lääzım söylemää, ani ÇK-nın tamannaması için yapılan çalışmaları inceleyerek, DK esaba alırdı sade o topra, angısını kontrol eder hükümet. DK nişannêr, ki Moldova yapmadı bu soruda bildiri, nicä yaptı, katılarak İnsan hakları için Evropa konvençıyasına. Ratifikaçıya aktında – 12.09.97 y. vardı deklaracıya: “MR bildirer, ani o verämeyecek garantiya Konvençıyanın tezisleri tamannanmasına, ne dokunêr kusurlara hem aktlara, ani kablediler kendiliindän bildirilän Pridnestrovy respublikasının organnarı tarafından, o topraklarda şindilik onların kontrolunda olan, taa bölgedä annaşmazlık heptän çözülmeyincä”. Hem o kullanmadı ÇK-nın 30 statyasını, aniki belli etmää toprakları, kimin halklararası ilişkileri için o sorumnudur hem angılarına lääzım kullanılsın ÇK. Ama moldovan kuvetleri saaladılar bu konuda açıklama DR-unda, ayırıcı 19-cu st. DK esaba aldı bu açıklamaları hem onu, ani DR-da var pek sınırlı informaçıya hükümetin elindä olmayan bölgelerdä yaşayan MA kişilerinin durumu için. Bölecä, bu bölgelerdä durum esaba alınmêr bu raportta.

11. Hükümetin kontrol altında olmayan topraklar konusunda DK bildirdi, ani umut eder, ki saalam hem sade politika çözümlü problemlara bulunacak. DK umutlanêr, ani o çözümlü koruyacak herbir tarafın intereslerini, memleketin teritorial bütünneenä hem halklararası hak printiplerine uygun, ÇK-nın 21 st. görä. DK nişannêr, ani açan politika annaşması kapadacak problemayı; o lääzım esaba alsın ÇK-nın yazılarını, aniki saymaa MA kişilerin haklarını.

12. DK isteer taa nişannamaa, ani üreneräk, nasıl Moldova tarafından tamannanêr ÇK, o esaba aldı serioz ekonomika zorluklarını, angılarını şindilik çeker memleket. Annayarak soşial-ekonomika şartlarının önemliini, politika ilerletmesinin hem çalışmaları, angıları isteer belli finans resursları, DK selänneer moldovan kuvetlerinin savaşmasını korumaa MA-nı hem gerçekleştirmää ÇK-nı.

13. DK nişannêr, ani bu raporun kabledilmesindä moldovan politika yaşaması dokunêr kimi olaylara, onların sayısında baalı olan – MA kişilerinin korumasınan. DK-nä görä, yazık, ki lääzımını adınar, yapılan moldovan kuvetlerinnän Moldovada rus dili statusu uurunda, getirildär dartışmalara. DK umut eder, ani bu dartışmalar ortadan çıkarılacaklar enikunu, saburlu, hem ani moldovan çokluun zakonnu interesleri hem hepsi MA saygı göreceklär, ÇK-nın ruhuna görä. DK umut eder, ani bu olaylar ÇK-nın tamannanmasına engel etmeyeceklär (bak aşaaada yorumların punktlara 82 hem 83).

14. Bu raportun iledeki payında kimi statyalarında sölenir, ani elindeki informaçıya temelindä DK sayêr, ani bu sorudaki statyanın tamannanmasına serioz maana bulunmadı. DK isteer açıklamaa, ki bu söylemää diil lääzım annaşılsın nicä bir signal, ani yapıldı adekvat çalışmaları da bu uarda savaşmalar olur azalsın eki durgudulsun bilä. Gerçektän DK sayêr, ani ÇK-nın istekleri, karakterine lääzım kuvetlerin uzun zamannı hem direşkän savaşması saymaa ÇK-nın printiplerini hem tamannamaa onun neetlerini, bundan zeedä, işlerin kimi durumu ÇK-nın diil çoktan kabledilmesi uzerine var nasıl bu etapta sayılsın eterli. Ama bölä olmayacak ertesi

monitoringta. Bitki-bitkiyâ var nasıl olsun ölä, ani bu etapta kimi problemalar pek önemli görünmeyân, bit vakıttan sora olur, ani onnara lââzımın kadar önem görmemiş.

III. SPEŢIAL YORUMNAR STATYALARA 1-19

St. 1

15. DK nişannêr, ani ratifikat etti çok halklararası aktları. Şindilik elindâ bulunan bilgilerâ dayanarak, DK sayêr, ani bu statyanın tamannanması hiç vermeer sebep önemli maanalar için.

St. 2

16. Şindilik elindâ bulunan bilgilerâ dayanarak, DK sayêr, ani bu statyanın tamannanması hiç vermeer sebep önemli maanalar için.

St. 3

17. DK urgulêr, ani ÇK-nda belli definiŷiya olmadı için, taraflar lââzım kendileri araştırsınar, netürlü uygulanacak ÇK onnarın memleketindâ. Onuştan moldovan hükümetinin pozitiyası olacek bu araştırmannın sonucu.

18. Bir taraftan DK nişannarkan, ani taraflar bir dereceyâ kadar esaba alêrlar memletlerinin speŷifikalı durumnarını, öbür taraftan, o nişannêr, ani hepsi lââzım tamannansın halklararası zakonnarın genel normalarına hem St. 3 açıklanan temel prinŷiplerâ uygun. O ayırıcâ urgulêr, ani ÇK-nın tamannanması yok nasıl olsun istediinâ görâ eki dooruluksuz.

19. Bu uzerâ DK sayêr, ani belli derecedâ bu onun borcudur araştırmâ ÇK-nın tamannanmasını, aniki inandırılmaa, ki yapılmadı istediinâ görâ eki dooruluksuz, bundan zeedâ, o sayêr, ani lââzım inannı kalmaa, ki St. 3 açıklanan temel prinŷiplerinin tamannanması doorudur.

20. DK nişannêr, ani MA-ına baalı olan herbir insanın hakı – kendisi ayırsın, sayılmaa mı ölä osa sayılmamaa mı, garantiyanêr moldovan hükümetinnân, ayırıcâ milli azınnıklarına baalı olan kişilerin hakları hem onnarın organizaŷıyaları için Zakonnan (nr. 382-28.08.01 y., ani küvedâ girdi 04.09.01 y., burada hem ileri dooru adlanan Milli azınnıklar için akt).

21. DK selâmneer moldovan hükümetinin tarafından bu zakunun kabledilmesini hem önem verer onun içindâ bulunan MA terminin definiŷiyasına: “Milli azınnıklarına baalı olan kişilâr – hepsi onnar, kim yaşêr MR-nda hem kimin var moldovan vatandaşlı, kim ayırılêr millet, kultura, dil hem din aspektlerinnân moldovan halkın çokluundan hem kim sayêr kendisini başka millettân çekilân. DK nişannêr, ani zakon sıralamêr ofiŷialca tanınmış milli azınnıklarını, ne annaşılêr, ani bu definiŷiyaya uygun olan hepsi kişilâr sayılêrlar milli azınnıkları.

Zakonda anlêr örnek olarak sade en büyük MA dilleri, ama onnarın listası bütün diil.

22. DK açıklêr, ani statistika bilgilerinâ görâ, angıları dayanêrlar 1989-dakı halk sayımına, Moldova halkının 30,5% - MA-dır, onnardan en büyük MA: ukrainnâr – 13,8 %, ruslar – 13 %, gagauzlar – 3,5 %, bulgarlar - 2%, çiftitlar - 1%, beloruslar – 0,5 %, romnar – 0,3 %, nemŷelâr – 0,2 %, polâklar – 0,1 %.

23. DK kıymet verer, ani kablederâk bu zakonu moldovan kuvetleri neetlenirdilâr bitirmââ MA-nı korumak için zakonnar bazasının kurmasını, angısı şindi dayanêr, nicâ gösterili bu zakunun St. 3, “MR Konstituŷiyasına, işleyân zakonnara, öbür kuvettâ olan zakon aktlarına hem halklararası annaşmalara hem sözleşmelerâ, angılarına katıldı MR».

24. DK nişannêr, ani bu zakon – organik zakondur, angısı onun efektif tamannanması için isteer ötää dooru kabledilsin başka zakonnar hem onanın var olan zakonnarlan uygun olmasını.

DK sayêr, ani kuvetlär läüzim savaşınnar yapmaa hepsini, aniki zakonnar diişimneri, istenän yukarda anılan zakonnan (angıları läüzimdi tamannansın 3 ay içindä, 04.12.01 y. kadar), kabledilsinnär oyalanmaksız. DK sayêr, ani kuvetlär taa läüzim saalasinnar zakonnar yazıların baza payını, danışarak hem işbirlii yaparak ilgili taraflarlan.

25. DK nişannêr, ani zakonun birkaç yazısı doorulu MA dillerinin kullanmasına, korumasına hem gelişmesine. DK nişannêr, ani bu yazılar vererlär rus dilinä privilegiyalı status, öbür azınlıkların dillerinä bakarak, hem saalêrlar devletin katılmasını onun üüretimindä hem kullanmasında. DK isteklendirer moldovan kuvetlerini garantiyalamaa läüzimni önem hepsi Moldovada yaşayan MA-na baalı olan kişilerin zorluklarına politika aracılınnan hem çalışmalarlan, angıları dayanêrlar ÇK-na uygun zakon normalarına.

26. MA-na baalı olan kişilerin hakı için serbest ayırmaa, isteerlär mi onnar ölä sayılmaa, DK sayêr, ani sayım – islää bir kolaylık insan belli etsin kendi identikliini. DK nişannêr, ani bitki halk sayımı geçti Moldovada 1989 yılda. Eni sayım ilkin plannandıydı 1999 yıla, sora da 2001 yılın aprilinä, ama iki kerä resurs etişmedii için brakıldı taa geç zamana. Bu durumda DK sayêr, ani moldovan kuvetleri läüzim organizat etsinnär eni sayım nekadar taa hıylı, aniki belli etmää Moldova halkının büünkü resimini hem stimulat etmää MA-na baalı olan kişileri kullansinnar kolaylı göstermää kendi milletliini (bak aşaadakı St. 4 uygun yorumnarı da.)

27. DK nişannêr, ani moldovan kuvetleri vermedilär informaşıya başka lingvistik eki millet grupaları için, angılarını şindiki zamanda, hükümetä görä, bulunmêrlar ÇK-nın koruması altında. DK sayêr, ani olur uygun erlerdä ÇK-nın belli statyalarını kullanmaa başka grupalara baalı olan kişilerä, hem düşüner, ani moldovan kuvetleri läüzim araşırsinnar bu problemayı, danışarak ilgili taraflara.

St. 4.

28. ÇK-nın 4-cü Statyasının 1 paragrafının tamannanması için, läüzim nişannammaa, ani MR Konstitüşiyasının Statyası 16 düzenneer vatandaşların eşitlik printipini “zakonun hem kuvetlerin önündä, ayırmayarak rasa, milletlik, millet kökleri, dil, din, cins, düşüncä, politika mayılı, varlık durumu eki soşial kökleri belirtisinä görä”. İleri dooru DK nişannêr, ani MA Aktın Statyası 4.1 MA-na baalı olan kişilerä verer garantiya birtakım hak zakonun önündä hem zakon tarafından korumak. Hep o zakonun St. 4.2 yasak eder MA-na baalı olmak temelindä türlü diskriminaşıyayı.

29. Başka zakonnarda, angıları kullanılêrlar MA-n hepsi temsilcilerinä, nicä dä hepsi moldovan vatandaşlarına, var benzär yazılar eşitlik printipleri hem diskriminaşıyasızlık için: Seçim Kodeksi, Komunal İzzetleri için Zakon, Ceza işlerini götürmök için Zakon, Tşivil Kodeksi, İş Kodeksi, Davaacılık için Zakon, Topluluk Birlikleri için Zakon. Lingvistika bazasında diskriminaşıya için hem “dillär işlemesinä” engel etmök için Moldova topraklarında ceza – daava izlemesi hem sankşıya.

30. DK selämneer onu, ani zakonnarda savaşıldı kurmaa temel eşitlik için hem köktän yok etmää diskriminaşıyayı. O nişannêr, ani kuruldu yuridik temeli haklarını çinemektän hem diskriminaşıyadan zarar görennär için, ama sayêr, ani yazık, ki praktikada karşılanêr zorluklar. Deyelim, hükümetin bildirimnerinä görä, para olmadı için daava dokumentleri çevirilmeerlär MA dillerinä (bak aşaaada stayaya 10 yorumnarı).

31. DK urgulêr, ki önemlidir yok etmää diskriminaşıyayı hükümet organnarı tarafından hem hükümetä baalı olmayan organizaşıyalar tarafından, angıları çalışêrlar insan haklarını

korumak sferasında Moldova teritoriyasında. DK stimulat eder üç parlament advokatını gelecektä vermää ayırı önem MA-nın korunmasına dokuman problemlara.

32. Dokunarak diskriminaşiyaya karşı zakonnarın kullanmak praktikasına, DK nişannêêr, ani incelemek için ona verildi diskriminaşiya olayların sınırlı sayısı açık ofițial kaynaklarından. DK annamêêr, neçin ofițial kişilər verämeerlär informaşiya bölä olayların sayısı hem karakteri için. Bu üzerä DK yok kolay kıymet versin diskriminaşiyaya karşı mehanizmaların effektivliini hem aaraştırsın, ne uurda tamannanêrlar ÇK-nın 4-cü Statyasında bulunan prinşiplär. Bu sebepä görä, DK sayêr, ani bu sferadaki olayları läözım izlemää taa yakından ilgi göstereräk.

33. Taa dooru sölemää, DK kabledirdi aalaşmak çingenä azınnı lemsilcilerindän angıları duymardılar kendisini eşit kendi MA soşial statusuna görä hem hükümet tarafında destää görä.

Makar ki çingenelerdä var birkaç tip organizaşiya (karı, gençlik organizaşiyası h.b.), onnar kabletmedilär läözınnı destek, nicä: er kabletmäk, nerdä onnar vardı nasıl gerçekleştirinsinär çalışmalarını başka MA organizaşiyaları gibi. DK kablettii informaşiyaya görä, kimi romnarda var serioz problema soşializaşiya konusunda. Olmalı, bu romnari hiç esapalmêêr moldova obşçestvosu: hem kuvetlär, hem dâ halk, angıları, bilmeerlär, ne pek zor durumda şindiki zamanda kaldılar bu insannar.

34. DK kuşkuylan nişannêêr, ani kimi romnar karşılaşêrlar serioz soşial-ekonomika zorluklarınnan titul naşiyanın hem başka MA-ınnan, uydurarak, onnarda yok o kolaylıklar, angıları var kalan halkta. Kimi sıra onnarda yok minimal para, angısı läözım karşılamaa onnarın temel istemeklerini (imäk, içilecek su, medişina izmeti, transport, komunikaşiyalar).

DK buldu, ani romnara yapılêr diskriminaşiya bölä sferalrda, nica: iş bulmak (görüner, ki romnarda işsizlik uuru pek üüektir), oturma için er, privatizaşiya zamanındı varlıktan faydalanabilmäk, üretim, medişina izmetleri, topluluun yaşamasına katılmak (bundan kaari, bak yorumnari St. 5, 12, 15).

35. Bileräk romnarın karşılandı zorlukları için, DK sayêr, ani bu situaşiya, angısını tanıyêr hükümet, isteer plannamak hem speşial çalışmalar para verilmesinnän barabar. DK destekleer hükümetin tarafından kabledilän 16.02.01 Kararı (nr. 131), angısı saalêêr uzun zamanı çalışmalarını romnari desteklemek için. Onnar kaplêêrlar bölä sferaları, nicä soşial koruması, üretim hem romnarın dilleri hem kulturası gelişmesini. DK stimulat eder hükümeti regularca danışmaa bu azınnın temsilcilerinä, aniki onnarın yaşamak şartları hem ayırı interesleri iicä alınsın esaba hem, ani bu çalışmalar yapılsın direktiv prinşiplerin temelindä, angıları yazılı Rekomendaşiyalarda (2001) 17 romnarın / çingenelerin ekonomika durumu hem iş bulması konusunda, serbestçä gezän Evropada. DK urgulêêr, ani speşial çalışmalar uygulamasında ayırı önem läözım verilsin çingenä karılarına.

36. DK isteer önem vermää başka bir problemaya, angısı läözım etkilesin MA-nı korumak için naşional politikasını: ofițial hükümet statistikasını hem MA tarafından yapıldı sayılar arasında denksizlää, ayırca romnar tarafından verilän azınnıkların kişi sayısına hem onnarın durumuna. DK sayêr, ani gerçek statistika bilgisi iisiklii var nasıl zorlaştırsın devletin kolaylını gerçekleştirmää hem izlemää çalışmalarını, ani garantiyalamaa MA-na baalı olan kişilerä dolu hem real eşitlik, hem zorlaştırêr halklararası statistik organizaşiyaların kolaylını görmää, tamannêêr mı Moldova baalantılarını, ÇK-na görä. Onuştan DK teklif eder, ani Ministrular komitetin rekomendaşiyalarında 97 (18) gösterilän statistika neetleri için toplanan hem işlenän kişi bilgilerini korumak prinşiplerini tamannayarak, hükümet savaşsın belli etsin ertesini oy vermektä gerçek statistika bilgilerini, en uygun yolları hem araçları kabletmäk için. Bu bilgilerä läözım girsın kişilerin: yaşı, cinsi hem bulundu er (bak yukarda läözınnı yorumnari St. 3).

37. DK sayêr, ani hükümet läözım danışsın MA-na onnarın organizaşiyaları aracılınnan oy vermäk için praktik hazırlanmak konusunda hem oy vermäk anketaların içindekileri için. Hem

DK destekleer fikiri kabletmää hem üüretmää MA-ndan gözledici, angıları olur oynasınnar faydalı rol azınnıklara bilgi vermektä oylamanın önemlii için.

St.5

38. DK onaylêêr o faktı, ani bakmayarak finans resursların olmadına, moldovan hükümeti bitki yıllarda savaştı yapsın yapabileceeni, aniki yardım etmää MA-na korusunnar hem geliştirsinnär kulturasını. DK taa nişannêêr, ani Moldovada yaşayan çok naıya – sayılêr hem kullanıler nicä milli varlı, hem insannar geneldä kabul ederlär, ani bu varlı läüzım korumaa hem geliştirmää. DK bekleer, ani moldovan kuvetleri, MA için zakonu tamannayarak, vereceklär ayırı önem türlü MA-na baalı olan kişilerin zorluklarına, sayarak çingeneleri, hem götüreceklär o politikayı, angısı en ii yardım edecek real gerçekleştirmää zakonu, saalayarak MA-nın hakını korumaa hem geliştirmää kendi kulturasını hem identikliini.

39. DK taa stimulat eder vermää bu politikaya läüzımni destek hem saalamaa, ani MA-nın temsilcilerinnän, sayarak zor durumda bulunannarı, hem sayı bakımından en küçükleri, yapılsın danışmalar yardım vermäk için.

40. Hepsi azınnıklarla danışmalar hem aktiv katmak bölä politikanın kararlanmasına hem praktikada tamannanmasına yardım edecek onnara, ayrıca en sayılılara, çetinetmää kendi identikliini hem hep bu vakıt saalamaa onnarın katılmasını moldovan topluluuna. Bu yardım edecek girmemää riskä, angısı için bildirerlär kimi kaynaklar, - ani bu azınnıklar birleşerlär bir halk topluluuna genel faktorlan – rus dilinnän, da bu brakêr onnara az kolaylık geliştirmää kendi milli identikliini.

41. DK kanaat olup nişannêêr, MA için Milletlär evin kapuları açık, devlet tarafından düzennenän kultura merkezinin, nerdä var nasıl geçirilsin kultura olayları, diskusiyalar, buluşmaklar. DK taa nişannêêr MA kultura olaylarına erli kuvetlerin katılmasını hem onnarın tarafından yardımı. Deyelim, Kişinöv pek aktiv organizat eder kultura olaylarını türlü milli grupaların katılmasınnan. Her yıl kasaba kuvetleri destekleerlär türlü birliklerin kultura proektlarını hem yardım ederlär organizat etmää onnarın tradişional din yortularınnan baalı olan olayları.

42. Çingenelär durumu konusunda DK sayêr, ani onnarın çalışmaları korumaa hem geliştirmää kendi adetlerini, kulturasını hem identikliini kabletmeerlär läüzımni yardım. Selämneyeräk hükümetin diil çoktankı inıtiativalarını, DK hep taa kuşkulanêr bu topluluun büünkü durumunnan hem genä inandırıcı teklif eder moldovan kuvetleri oylanmadan yapsın praktik adımnarı, aniki saalamaa, başka halka gibi, hepsi läüzım olan şartları onnarın moldovan topluluuna integriyası için. Hep bu vakıt DK sayêr, ani kuvetlär läüzım kasavetlensinnär vermää romnara kolaylık korumaa kendi tradişional yaşamak sistemasını, kulturasını hem identikliini.

St. 6

43. DK kanaat olup nişannêêr, ani kulturalar arasındaki dialog Moldovada ilerleer, hem stimulat eder kuvetleri vazgeçmesinnär savaşmalardan korumaa saburluun, annaşmalın, saygılıun hem işbirliin genel ruhunu hepsi burada yaşayan insannar arasında.

44. DK nişannêêr, ani elindä bulunan inforaşıyaya görä, geneldä moldovan topluluun atmosferasında duyulêr karşılıklı saygılıun hem annayışlan, makar taa kalêrlar milli sabursuzluun kimi belirtileri. DK nişannêêr, ani ceza kodeksinä görä, milli eki rasa kinini debeştirmäk için belli edili sankşiyalar.

45. DK kuşkulanêr, ani halkın 2 grupa arasında ayırılık var: bir taraftan devlet dilindä konuşan çokluk hem öbür taraftan rusça konuşan halk, angısına girer diil sade rus dilini

kullanannar, ama başka slavän azınnıkları da, kimin dili diil ölä korulu, nicä rus dili. Konstitütiyanın 13-cü statyası devlet dilinä deer moldovanca, onun alfavitinä dä – latin. Dillerin işlemesi Zakonun önsözündä (sentäbri 1989) anêr moldovan-romın identikliini, esaba alarak yukarda anılan Konstitütiyanın yazısını, DK kullanêr termini “moldovan dili» bütün bu raportta, esaba almayarak, ayırılêr mı bu dil romıncadan. DK sayêr, ani kuvetlär lââzım araştırıp inannı olsunar, ki dil politikasındaki olaylar, verip rus dilinä taa üüsek status, genişletmeyeceklär yukarda anılan yarıklı, neçinki o, pek var nasıl kuvetlesin dil sabursuzluunu, hem çokluun tarafından, hem dä MA tarafından, DK sayêr, ani moldovan kuvetleri bu soruya lââzım versinnär ayırı önem, uygulayarak diil çoktan kabledilän MA için Zakonu. Lââzım kasavetlenmäâ, ani bu uurda herbir çalışma, hem zakonnar bakımından, hem başka, yardım etsinnär korumaa topluluk birliini, hem kulturalar arasındaki dialogu. DK sayêr, ani ofițial usulu isteer enikunuluk, neçinki hepsi bu soruşlar peydalanacak, identiklik aaraması hem çokluk için, hem dä azınnıklar toplulukları için taa bitmediynän, hem açan taa onnar sıkı baalı dil komponentinä.

46. DK ileri dooru niřannêêr yarıklı mass-media arasında moldovan dilinä hem rus dilinä. Belli, ki bu faktor kulturalar arasındaki dialogu zorlaştıracektır deyni, DK stimulat eder kuvetleri kurmaa lââzımını şartları mass-mediaların baamsızlı için, ne dildä olursa. Ölä durum kurmak için, ani yardım etsin milletlärarası annaşmalaa. Bu konteksttä DK isteer bildirmää kimi mass-media temsilcilerinin tarafından açıklanan bakım noktasını, angılarına görä presa bulunêr memleketin en büük politika kuvetlerinin sert baskısı altında.

47. DK taa niřannêêr, ani kimi basın-yayın organnarı (BYO) ilerleerär vermää haberleri ölä, ani bu kızdırêr toplulukta milletlärarasında sabursuzluu yada belli azınnıklar gruplarına kurêrlar negativ stereotip. DK sayêr, ani BYO hem saburluk prințiipini geliřtirmäk uurunda Ministrular komitetinin rekomendaıiyasında N (97)21 gösterilän prinııplär lââzım gerçekestirilinnär Moldovada. Bu konteksttä o niřannêêr, ani Presa için Zakonun St. 4.1 a 26.10. 1994 yıldan yasaklêêr naıional, rasa hem din duşmannını hem diskriminaııya debeştirmesini. DK bu üzerä sayêr,ani moldovan BYO lââzım daymaca izlesinnär bu problemayı kendi gözletici organnarının yardımınan.

48. DK taa niřannêêr, ani Moldovada bulunêr aşaa-yukarı 4-5 bin kişi africalı-aziyalı köklerinden çekilän, yaklaşık halkın 0,1 %, sayarak siriyalıları, livannıları, türkləri, sudannıları hem kitaylıları. Onnarın kimisi yaşamışlar burada 10 yıldan zeedä, ama ölä dä kabledmemiřlär moldovan vatandaşlı belli zakonnar iisikliin hem bürokratlıın beterinä. DK annêêr, ani moldovan kuvetleri uurařêrlar bu problemaylan, hem stimulat eder bulmaa lââzımını çözüm.

St.7

49. DK niřannêêr, ani politika partiyaları hem topluluk organizaıiyaları için Zakonun (17.09.1991) 5.3 statyası gösterer, ki politika partiyaların registraıiyası lââzım, başka yazırların barabar, uygulansın aşaadaki şartlara: memleket rayonnarın yarısında yaşayan 5 kişi hem herbir rayonda yaşayan 150 kişi. DK sayêr, ani pek benzeer, ki bu yazı sınırlayacak MA kişilerinin kolaylıklarını, angıları uymêêrlar bu şarta politika partiyası kurmak için. DK niřannêêr, ani praktikada MA kişileri bulunêrlar Moldova parlamentinä, neçinki kimi politika partiyaları koydular onnarı kendi kandidatların listasına. Ama hep okadar DK sayêr, ani bu iş niřannamêêr, ki bu insannar kullanêrlar hepsi kolaylıklarını memleketin yaşamasına efektif katılmak için hem karar almak prořesinä. DK sayêr, ani moldovan kuvetleri lââzım araştırsınnar bu situaııyayı, danışma yaparak ilgili taraflara (bak 15-ci st. uygun yorumnarı).

St. 8

50. DK-n Moldovaya gelmesinä tatarlar birliin temsilcileri aalaşdılar, ani bakmayarak onnarın tekrar-tekrar yalvarmalarına bitki yıllarda bildirilän hükümetä, onnarın topluluu taa

kabletmedi ne lâazımnı destek, ne er musulman mezarlı kurmak için. DK sayêr, ani moldovan kuvetleri lâazım uuraşsınar bu problemlayan hem bulsunar uygun çözüml ilgili taraflarlan danışmalar için.

St. 9

51. DK kanaat oolup nişannêêr, ani Moldovanın audio-vizual organnarı Koordinaşıya soveti verdi lişenziya yayın için MA-n temsilcilerinâ. Aşaadaki topluluklarında bulunan kişilerin ricâlerinâ görâ: 33 radioyayım lişenziası verildi ruslara, 14 – gagauzlara, 5 – bulgarlara hem 1 – ukrainnerâ. Ama DK kuşkulu onunnan, ani ukrain azınnı kullanmêêr bu kolaylı, hem stimulat eder kuvetleri desteklemâ bu azınnın kişilerini, ani enidân kurmaa balans.

52. DK taa selâmneer o halı, ani moldovan radiosu hem TV yayınnêêr kolverimneri MA kişilâr için hem onnarın katılmasınan geneldâ onnarın dillerindâ uygun efir zamanda. DK nişannêêr, ani teleradio Moldova-radioyayım devlet korporasıyasının ustavı isteer ondan ‘garantiyalamaa vatandaşlara onnarın informaşıya hakını, milli kulturenin real kıymetlerinâ, MA kulturelerine destek’ (st. 22).

53. DK nişannêêr, ani audiovizual yayın için zakunun (1995) st. 13 p. 3 görâ, audiovizual institutları, cümlâ eki özel, yayınnêêrlar en az 65 % programalarını devlet dilindâ. Bu yazı diil geçerili sputnik kolaylınnan yayın yapan televizıya programaları için hem kabelli TV için, hem dâ yabancı stanşıyaları için, angıları yayınnêêrlar MA-nın toplu yaşaması bölgelerindâ. DK nişannêêr, ani bu statyanın uygulanması getirdi ona, ani Koordinaşıya sovetin tarafından bir vakıda anulat edildi kimi rus dilindâ yayınnayan radiostanşıyaların hem televizıya kanallarının lişenziaları. Bu durum getirdi annaşmazlaa hem kritikaya hem naşional, hem dâ halklararası uurunda, da bitkidâ Moldova parlamenti 2000 y. Sentâbridâ kabletti açıklayan düzeltmâ.

54. Kendi düzeltmesindâ parlament açıklêêr, ani bu şart dokunêr sade Moldovada yapılan programalara hem dokunmêêr yayın zamanına, açan Moldova topraklarında işleyân audiovizual organizaşıyaları yayınnêêrlar yabancı kanalların programalarını. DK sayêr, ani kuvetlâr lâazım izlesinnâr, ani bu şartların tamannanması zarar etmesin MA halklarına hem etki yapmasın azınnıklar dillerindâ informaşıya kabletmesinâ.

55. DK kıymet verer moldovan kuvetleri tarafından yapılan zakon kabletmâk uurunda hem olâ politika gerçekteşirmesindâ, angısı garantiyalêêr MA-na istediini sölemâk serbestliini hem YBO-nı kullanabilmâk. Bu konuda DK selâmneer Moldova topluluu TV-nın diil çoktankı inişiativasını yayın yapmak için şindi işleyân programalara eklemâ bir speşial programa milletlârarası ilişkilâr kultureası kurmaa deyni saburluk, annayışlık, başkalıkları kabul etmâk hem onnara saygı göstermâk temelindâ.

56. Hep okadar DK sayêr, ani lâazım ekstra çalışmalar, ani türlü MA arasında kurulsun bir balans, ani dokunêr onnarın BYO-nı kullanabilmesinâ. DK nişannêêr, ani topluluk kanalları hazırlêêrlar hem 30-dan 35 % kadar kendi temel programalarını (baş haberlâr, kulture hem soşial programaları) rus dilindâ devlet dilinnân paralel. O taa nişannêêr, ani programa (Русское радио) var nasıl tutulsun baş kasabada (12 saat gündâ), nicâ dâ 3 kabel televizıya programası Rusiyadan. Buna bakarak ukrain azınnı bu alanda kableder taa az kolaylık. Durum kayet zor küü bölgelerindâ, nerdâ kimi azınnıklar yaşêêrlar izolâşiyada, kendi BYO-nı kurmaa da kolaylıkları yok. DK sayêr, ani bu disbalans sevindirmâz. DK nişannêêr, ani ukrain azınnı, sayı bakından en büyük olarak, kalêr kusurlu durumda hem onun var zoru kabletmâ moldovan kuvetlerindân taa çok destek.

57. DK sayêr, ani moldovan kuvetleri lâazım aaraştırsınar bu durumu bölâ organizaşıyalar yardımınan, nicâ Milletlârarası İlişkilâr Departamentinin monitoring hem informaşıya bölümü hem aaramaa, nasıl koymaa erinâ lâazımnı balansı, danışarak ilgili taraflara. Deyelim,

hükümet lâazım ayırır önem versin erli uurda BYO kurmasına, ayırırca o bölgelerde, nerdä bulunêr MA-ın çok kişileri. Erli gazetalar radiostanşiyalar, danışan bu topluluklara onnarın dilindä, nerdä buna var sorum, sayıdan küçük MA-na korumaa kendi dilini hem identikliini deyni gözäl bir yardım kolaylıdır, bu sırada çingenelär dä, angıları bulunêrlar en zor durumda.

St. 10

58. DK nişannêr, ani MA için zakonun 7-ci st. görä, MA kişilerinin var hakı ‘serbestça kullanmaa kendi dilini, yazılı hem aazdan, serbest kullanabilmää informaiyayı kendi dilindä, yaymaa kendi dilini hem yapmaa o dildä informaiya diişimi’. Moldovanın Konstituiyası (29.07.1994 yıldan) devlet dili olarak kaavileer moldovan dilini latin grafikası temelindä (st. 131). O garantiyalêr rus dilinin hem başka dillerin, angılarında lafediler memlekettä, devlet uurunda tanınmasını hem korunmasını (st. 13.2).

59. DK nişannêr, şindiki vakıtta Moldovada dillerin kullanılması regulat ediler 1989 yılda sentäbridä kabledilän Dillär çalışması için zakonnan. Bu lonuda DK nişannêr, ani konstituiyanın (1994 y., avgust) son hem geçici yazılarının 7-ci başlına görä, yukarda anılan zakon ‘kalêr kuvettä o derecedä, nedä o karşı gitmeer bu konstituiyaya’, hem ani ona ‘var nasıl bişey eklenilsin 7 yıldan sora, çekederäk o vakıttan, açan bu konstituiya girdi kuvedä’. DK sayêr, ani moldovan kuvetleri, hazırlayarak dillär için eni zakonnarı, lâazım saalasınnar Konstituiyanın hem ÇK uygun yazılarının bütün tamannanmasını, ilişik MA kişilerinin haklarına. O sayêr, ani moldovan kuvetleri lâazım bulsunnar yol moldovan-rus bilingvizması için moldovan dilini, devlet dilini gibi, önfikirsiz hepsi MA kişilerinin üürenmesinnän barabar, ÇK-nın 14-cü st. 3-cü p. görä.

60. DK nişannêr, ani moldovan zakonnarı, ayırırca Dillär işlemesi Zakonu (1989) ayırêr memlekettä kullanılan dilleri onnarın baza funkiyasına hem kullandı geografik bölgesinä görä. Demäk, moldovan dili – ‘devlet dili’ belli ediler taa nicä ‘milletlärarası ilişkilär dili’. Rus dili dä (ani SSRB zamanında milletlärarası ilişkilär diliydi) belli ediler nicä ‘milletlärarası ilişkilär dili’. Zakon 1989 y. söleer ‘gerçek naşional-rus hem rus-naşional bilingvizması için’ (st. 3). Gagauzların kompakt yaşadı erlerindä ‘yaşamanın türlü sferalarında ofişial dil – devlet dili, gagauz dili eki rus dili’ (st. 2). Zakon taa ister devlettän saalansın o dillerin kullanması, angılarında lafeder Moldovada yaşayan türlü etnik grupaları (st. 4).

61. Danışarak administrativ kuvetlerinä, vatandaşların var serbest hakı ayırmaa devlet dilini yada rus dilini, yada gagauz dilini, bu grupa çoklukta olan erlerdä. Bu ayırım verili başka MA dillerinä dä o erlerdä, nerdä azınnık bir teritoriyada bulunêr çoklukta (bak 1989 zakonun 6-cı st.).

62. DK kıymet verer bu yanaşmanın elastikliinä. Ama hep okadar sayêr, ani çokluun bu sınırı üüsektir, dayanarak ÇK-nın 10 statyasına. O taa sayêr, ani lâazım taa büyük açıklık. 1989 yılın dillär için zakonu deyärkän ‘çokluk’, açıklamêr, bu çokluk – başkalarına mı bakarak osa absölüt mu, MA için zakon sa (2001) anêr halkın ‘büük’ payını. DK annadı, ani ‘büük’ payı sayılêr en az halkın yarısı. DK sayêr, ani anılan sınırı lâazım indirmää MA için zakonu tamannayarak hem dillerin işlemesi için eni zakonnarı hazırlayarak (bak yukarda 59 paragrafi), aniki taman uygun olmaa ÇK-nın 10-cu statyasında 2-ci paragrafta açıklanan printiplerä.

63. DK nişannêr zorlukları, ani kaynaklanêrlar çinovniklä aparatından moldovan-rus bilingvizması istenmäk olumsuzluundan. Şindilik DK elindeki informaiyaya görä, moldovan kuvetleri bu problemaya bulamadılar açık hem daymalı çözüm. Tanıyıp, ani bu sferada ilktän teklif edilän destek eşit hem/eki uygun, moldovan kuvetleri 2001 yılda fevralda kabletilär milli programa (2001 - 2005), aniki iileştirmää devlet dili üürenmesini. DK nişannêr, programaya koyulan çalışmaları kabledeceklär speşial finanslama milli bücettän. DK bekler,

ani bu programa yardım edecek köklän çıkarmaa problemları, angıları durêrlar administrativ personalın hem toplumun aktiv payının önündä, urulan bu probleme devlet dilini lâazımni kadar bilmedii için. Bu evolütiya yardım edecek kurmaa gerçek hem efektif eşitlik iş sferasında hem milletlârarası dialogta hem karşılıklı annaşmakta.

64. DK nişannêêr, ani moldovan zakonnarında var lâzımni garantiyalar herbir MA kişinin hakının tamannanmasına, daava proşesindä kablşetmää informațiya hem korumaa kendini ona annaşılın dildä. Ama praktikada bu hak sistematik sayılmêêr resurs eki kvalifikațiyalı çevirici iisiklii için, ayırıcı az sayılı MA olaylarında. DK sayêr, ani moldovan kuvetleri lâazım hepsi lâazımni çalışmaları, aniki saalama bu hakın bütün garantiyasını (bak 4-cü st. uygun yorumunu).

65. Yukarda sölenmiş sonuçlayarak, DK nişannêêr Moldovada rus dilinin ayırı pozițiyaasını hem onu, ani bu dil geniş kullanılêr MA kişilerinin çoyunnan hem titul națiyanın büyük payınan. DK nişannêêr, ani diil çoktankı MA için zakon belli şekildä kaavileer rus dilinin pozițiyaasını, devlet dilini hem MA-nın başka dillerinâ bakarak.

66. Geneldä DK selâmneer çalışmaları, angıları doorulu kaavilemää azınnıkların dillerini hem verer kolaylık MA kişilerinâ korumaa hem geliştirmää kendi dil identikliini. Ama hep okadar o sayêr, ani kuvetlâr lâazım garantiyalasınnar, ki belli bir MA dilinin faydasına yapılan çalışmalar zararlamasınnar başka MA dillerini. O sayêr, ani gerçekleştirek dil haklarını, ÇK-nın 10-cu st. uygun, moldovan kuvetleri lâazım bulsunnar balanslı yanaşma türlü dillerä, angılarında lafederlâr MA kişileri, sayarak onnarı, ani bulunêrlar zor durumda eki en az sayılı.

67. DK nişannêêr, ani dillâr işlemesi situatıyası özel avtonom statuslu bölgelerdä, nicä Gagauziya, taman başkadır – burada zakon LB344 dekabridän 1994 Gagauziyanın ayırı statusu için bildirer moldovan, rus hem gagauz dillerini ofițial dil hem dâ bu 3 dilin yanında garantiyalar koruma başka dillerä dâ.

St. 11

68. Elindä bulunan informațiyaaya dayanarak, DK taa sayêr, ani bu statyanın tamannanmasına hiç bir önemli maana bulunmêêr.

St. 12

69. DK kanaatlan nişannêêr, ani moldovan kuvetleri çok savaştılar, ani şkolalarda, bibliotekalarda, bilim-araştırma institutlarda hem muzeylerdä geliştirisinnâr kıymetlâr, kultura, adetlâr, istoriya, dil hem din, ani durêrlar MA-nın hem majoritar națiyanın identiklik temelindä.

70. DK selâmneer bölä çalışmaları zakonnarca işlemleri için yapılan adımnarı (bak Konstitütiyanın 35-ci st., angısı kaavileer üretim hakını hem MA için zakunun 5, 6-cı st. üretim hem bilim için). Dokunarak instituțional yardımına, DK nişannêêr, ani 1990 yy. başlantısında MA problemları için sorumnu olan spețial upravleniya organizat edildi üretim ministerliindä. Onun prioritetleri girdi: MA şkola üredicileri hem kişileri için trening, majoritar națiya için kullanılannara uygun kurikulum hazırlaması, lâazımni şkola kıyatları yazması hem student diişimi için programa hazırlaması.

71. DK sayêr, ani resurs iisikliinâ bakmayarak, moldovan kuvetleri yaptılar çok çalışma yukarda anılan sferalarda. Deyelim, şkolalarda, angılarına giderlâr MA uşakları, MA-nın ana dilindä üretim saalayan şkolaların Moldovada sayısı üçtä bir. Üšek üretime dokunarak, DR-una görä, studentlerin milletli bakımından bölünmesi pek ayrılmêêr MA kişilerinin proporțiyaasından, bakınca memleket halkının sayısına. Tanyarak, ani kimi romnar etişmeerlâr

universitet üüretimim uuruna kadar, DK eskiycä kuşkulanêr MA kişilerinim üüsek kabledäbilmesi için.

72. DK nişannêr, ani bitki yıllarda belli edilän kvotalar saalêrlar MA studentlerinin üüsek üüretim hem stipendiyä kabledäbilmesini memleket aşırısında.

73. Geneldä DK selämneer moldovan kuvetlerinin baalılıımı ilerledilän modernizaçıyaya hem üüretim kaçestvosunu iileşmesinä, sayarak MA kişilerini. Hükümetim tarafından belli edilän kusurlar – üüredici etişmemezlii hem universitet bitirenneri küçük kazanç beterinä üüredici zanaatına çekmäk zorluu, devlet dilini hem MA-nın dillerini bilän üüredicilər iisiklii (beceräbilän üüretmää dil olmayan predmetleri hem devlet dilindä, hem azınnıklarım dillerindä), şkola kiyatları iisiklii, MA üürenicileri için şkola kiyatlarının taa paalı oldu, MA-nın dillerindä üüretim programalarının genelliini saalamak zorluu hem geneldä finans resursları etişmemezlii. DK annêr, ani hepsi bu problemalara läüzım bakmaa üüretim sisteması kontekstindä, angısına yapılêr reforma hem modernizaçıya. Bu üzerä o selämneer kompetent kuvetlerinin kararlı neetini bulmaa çözüüm, savaşarak bununnan barabar desteklemää sistemanım stabilliini hem bakmaa olmasım ölä durum, ani MA kişileri üürenerlär izoläçıyada.

75. DK nişannêr, ani resurslar sınırlı oldu için, MA-nım istoriya vatannarınnan ilişkilerä veriler pek büyük önem. DK-nnän buluşmaktarda kuvetlär sölärdilär başarılı ilişkiler için Bulgariyaylan, Rusiya F., Türkiyeylän, Ukrainaylan h.b. Bu memleketlär işbirlii yapêrlar üüredicilər için seminar hazırlanmasında hem studentlär diişimi yapılmasında. Onnar taa vererlär MA-nım dillerindä şkola kiyatları, dayanarak üüretim ministerliim tarafından verilän läüzıımı kitapların listasına, standart milli üüretim planına uygun. DK nişannêr belli zorlukları, ani taa kalêrlar Ukrainaylan işbirlii sferasında, hem stimulat eder moldovan kuvetlerini çetinnetmää bu konuda çalışmalarını.

76. DK stimulat eder kuvetleri saalasınnar, ani MA, ayırıcı en az sayılı, istoriya vatanından yardım kabletmeyän, birtakım kullansınnar MA için üüretim alanında speşial programaları.

77. DK taa isteer hükümetim önemini çekmää romnarım şkolayı kaçırılmak üüsek uuruna hem okumak-yazmak bilmemesinä hem dä bölä speşifikalı problemalara, nicä: şkola kiyadı etişmemezlii, romnarım arasından üüredici etişmemezlii, kimi rom küülerindä uşak başçası olmadı. DK sayêr, ani şındiyadan yapılan kanaatladırıcı diildir, hem ani olur işi belli ilerletmää speşial üüretim programaları, aylelêrlän dialog kurmak hem doorudan finanslamak yardımınnan. O sayêr, ani moldovan kuvetleri läüzım bunu kendisinä prioritet neet, kullanarak temel prinçip gibi Evropadaki rom uşaklarını üüretmäk için Ministrular komitetim rekomendaçıyasını (2000) 4.

St. 13

78. Elindä bulunan informaçıya temelindä DK sayêr, ani bu statyanım tamannanması için hiç bir önemli maana bulunmêr.

St. 14

79. DK nişannêr, ani moldovan zakonnarı MA kişilerinä verer hak üürenmää ana dilini hem garantiyalêr onu zakonnan. Deyelim, Moldova Konstituçiyasının st. 10.2 fiksate eder dil identiklik hakını, statya 35.2 sa deer, ani devlet, zakona görä, herbir insana garantiyalêr hak ayırmaa kendisinä üüretim hem üürenmäk dilini.

80. MA için zakonnun 6-cı statyası verer taa büyük kuvet konstituçiyanın bu yazılarına, isteyerek, ki devlet tamannasım Konstituçiya tarafından garantiyalı bu hakları. ÇK-nım 10-cu statyası anıldı için, DK nişannêr, ani moldovan zakonnunda var standartlı olmayan bir usul

memlekettä işleyän MA dillerinä. Devlet dilindekisi gibi, devlet baalanêr saalamaa üretim rusça üretim sistemasının herbir uurunda şkoladan ileri taa universitet hem postuniversitet uuruna kadar (st. 6.1). başka dillerdä lafedän azınnıklar için devlet baalanêr sade kurmaa kolaylıkları, angıları lääzım onnarın kendi dilindä üretim hem öğrenmâk hakı için (st. 6.1). Bununnan birliktä, devlet nasıl da olsa baalanêr koysun katkısını üretim plannarının hem lääzımını üretim metodikalarının gelişmesinâ hem üredicilär için trening gelişmesinâ, angısına var nasıl girsin başka devletlärlän işbirlii (st. 6.2).

81. DK tanıyêr moldovan kuvetlerinin baalılını tamannamaa azınnıkların hakını öğrenmää kendi dilini hem selâmneer bunun için yapılan adımnarı. O nişannêr, ani azınnıkların dilindä üretim yapan şkolalardan başka, yapıldı ek inişiativalar, onnarın arasında eksperimental lekşiyalar sade azınnıkların dilindä üretimnän hem azınnıklar dillerini öğrenmâk için speşial Pazar şkolalar.

82. DK tanıyêr, ani istoriya sebepleri üzerinä hepsi MA kişileri de fakto bilerlär rusçayı, nicä dä titul naşyanın büyük payı. Bununnan birliktä DK nişannêr, ani büyük gerginnik peydalandı 2002 yılın yanvarda, açan Üretim ministerliin izininâ görâ (2001 yılın avgustu), moldovan şkolalarında rus dili mutlak predmet olarak koyuldu. Bu gerginnik kaavilendi bildirilän karardan vermää rus dilinâ taa üüsek status konstitütyada düzeltmâk yapmasınan, angısı teklif edildi 2001 y. dekabridä. DK selâmneer moldovan kuvetlerinin diil çoktankı denemelerini zayıflatmaa gerginnii hem saalamaa moldovan topluluunda ileri dooru usluluk. Bununnan barabar DK nişannêr, ani dil problemları hep taa kalêrlar Moldovada delikat bir sorum, hem sayêr, ani kuvetlär lääzım bu sferada çalışsınar pek enikunu, aniki karşılaşmamaa olabilir konfliktlän eki onun için sebeplän.

83. DK stimulat eder moldovan kuvetlerini saalamaa, ani hertürlü olabilir diişimnär şindiki zakonnara eki plannanmış çalışmalar, angıları baalı sferada zakonnarın tamannanmasınan, konuşulsun ilgili taraflarlan. Bu proşestä kuvetlär lääzım savaşsınar bulmaa kompromis hepsi MA-nın speşifikalı istekleri arasında, esaba alarak onnarın durumunu hem zorunu, ani var olan resurslar eşitli bölünsün. Annayarak, ki devlet dilini bilmâk topluluun birlii hem integratıyası için önemli bir faktordur, DK sayêr, ani bu çalışmalar önemlidir devlet dilini önfikirsiz öğrenmâk, üretmâk eki onda üretmâk için. DK tanıyêr, ani MA kişilerinin bilmesi kalêr sınırlı hem yayılêr pek yavaş. DK stimulat eder moldovan kuvetlerini ileri dooru yapmaa denemeleri, aniki iileştirmää bu durumu, ayrıca yapmaa çalışmaları, angıları nişanni milli programada, kabledilän 2001 y. fevralda (bak yukarda p.63).

St. 15

84. DK tanıyêr moldovan kuvetlerinin savaşmalarını destek vermää MA kişilerinâ katılsınar moldovan topluluun türlü alannarına, ayrıca o selâmneer yapılan çalışmaları kultura hem üretim alannarında hem hükümetin baalılını ilerlemää kendi çalışmaları bu alannarda.

85. DK nişannêr, ani MA için zakunun 2 bölümü açıklêrlar MA-nın organizatıyalarına hem onnarın haklarına katılmaa devlet işlerini öndermää, zakona görâ, bu organizatıyalar kablederlär devlet yardımını kendi programaları için bölä sferalarda, nicä: kultura, bilim, üretim, istoriya aaraştırmaları hem gumanitar çalışmaları (st. 20.1). Zakunun 22-ci statyası isteer, ani hükümet hem hertürlü başka devlet organizatıyaları pay alan kultura hem üretim politikasının danışsınar bu organizatıyalara.

86. DK taa nişannêr Moldova Hükümetindä Milletlärarası İlişkilär için ayrı bir Departamentinin kurulmasını, angısının statusu başkalara dokunan devlet politikasını gerçekleştirmää deyni eni zakonda belli edili. MA tarafından bu hükümet Departamentinin baş partnörü – Danışma soveti – MA-nın en önemli organizatıyalarını toplayan organ. DK nişannêr erli kuvetlerin herbir ikinci uurunda MA işleri için cuvapçının devlet işçisinin olduunu da.

87. DK selämneer instituțional temelindä organizațiya kurulmasını MA-ının kişilerini onnara dokunan soruşlarda pay almaa izin için. O umutlanêr butakım temel koymaa tarafların intereslerini halizdän gösterän hem Moldova topluluun özel şartlarına adaptat olan katılmanın praktika formalarına. Bu konteksttä o nişannêr, ani 1998-ci yılda kuruldu Prezident soveti, angısının neetiyydi vermää bu kişilerä kolaylık bildirmää en üüsek devlet organnarına kendi intereslerini. DK sayêr, ani yazık, ki bu Sovet 2001-ci yılda durguttu çalışmasını.

88. DK sayêr, ani MA-lan danışan sferalar, MA için 2001-ci yıldan zakunun 22 statyasına görä, çok dar, kaplêrlar sade kultura hem üüretim sferalarını. O stimulat eder kuvetleri genişeltmää eni zakonnarın bakılmasında hem MA için zakunun gerçeklemesinin politikasında MA-rın kişilerinän dialogun kaplamını.

89. DK sayêr, ani MA Danışma sovetindän kaarä hükümet läüzüm kontakt yapsın herbir MA organizațiyasınnan da. Bu verecek Hükümetä kolaylık identifikat etmää hem haliz zorluklara yardımcı olmaa, hem karşılaşmamaa situațiyyalan, angısında Danışma soveti taa aktiv azınnık grupalarının intereslerini koruyêr.

90. DK Toplum işlerinin efektif katılmasına dokunarak, DK tanyêr, ani MA-rın kişileri pay alêrlar devletin politika yaşamasında. Erli uurda bu olabilir dolaylarda, neredä MA-ın protenti büyük (maasuz Gagauziyada, angısının var kendi Halk topluşu hem onun kendi tamannayıcı organnarı, hem öndercisi Moldova hükümetinin azasıdır; hem dä Taraklı dolayında) devlet işçilerinin hem seçilän organizațiyyaların yardımınnan. Parlamenttä devlet uurunda MA kişilerinin var eri, ama MA-ra rezervat olunmuş parlament kvotası yok. Onnar kaplêrlar ministru postlarını da, türlü hükümet departamentlerindä erleri dä. DK stimulat eder Moldova kuvetlerini yapmaa ölä, ani küçük sayıda MA da kendi bakışlarını söyleyibilsinnär hem kendi intereslerini koruyabilsinnär.

91. Politika partiyaları hem soşial-politika organizațiyyaları için zakunun 7-ci st. DK kendi komentariyalarına döner hem stimulat eder Hükümeti, danışıp ilgili taraflara, bakmaa MA kişilerinin topluluk işlerinä efektif katılmasının en uygun yollarını. O stimulat eder kuvetleri yardım etmää yavaş-yavaş çözmää MA kişilerindä peydalanan devlet işinä girmää deyni problemaları. Yukarda sölediimiz gibi, bu ayırıcı devlet dilinin ii uurda bilmesinä baalı (bakın 10-cu st. uygun komentariyi).

92. DK nişannêr, ani 1995-ci yılda Gagauziyaya, zakona görä, büyük derecedä administrativ hem kultura avtonomiya statusu verildi, ki 90-cı yılların çeketmesindä peydalanan annaşmazlıkları çözmää. O belli eder taa, ani verilän avtonomiyanın ölçüsünän hem çalışmasınnan kayıl olmayan Gagauz halk topluşu temsilcileri 2001-ci yılın oktâbri ayında bildirdilər tekliflerini, ki enidän bakmaa onnara dokunan konstituțiya düzeltmeleri. DK büyük kıymet verer kuvetlerin neetinä koymaa Gagauz avtonomiya statusunu kabledän kararı Konstituțiyyaya hem selämneer, uygun çözmeklär bulmaa deyni, incelemää bu situațiyyayı interes gösterän taraflarlan barabar.

93. Türlü yaşamak sferalarına efektif katılmak soruşunu bakarak, läüzüm esaba alalım romnarın azınnıını. DK-nın informațiyyasına görä, romnar kimi erlerdä izolat yaşêrlar, erli kuvetlär dä onnarı esaba almêrlar. Erli seçilän organnarda onnarın yok kendi temsilcileri, onnar kabletmeerlär payını erli resurslardan. DK kanaatlan nişannêr romnarı temsil edän kimi organnarın aktivliini, angıları kendi araştırmalarına hem soşiologya gözletmelerinä görä Hükümetä konkret iş tekliflerinnän danıştılar. DK sayêr, ani romnara dokunan politikanın tamannanmasında kendi romnar läüzüm taa büyük rol oynasınnar, hem Hükümet taa aktiv esaba alsın onnarın tekliflerini. DK tanyêr, ani bakmayarak ekonomika zorluklarına, diil çoktan yapıldı kimi adımnar. Ama o sayêr, ani Moldova kuvetleri läüzüm zeedelesin bu uurda kendi savaşmaklarını garantiyalamaa, ki romnar Moldovada marginalizat olmayacaklar (bakın 4-cü st. komentariyelerini).

16-cı st.

94. DK kanaatlan nişannêr, ani ÇK kararları katkısını koydular 1999-cu yılın annaşmazlıkların barışlı çözmecinä Taraklı dolayında, neredä halk çoyu milletlinä görä – bulgarlar. Bu halk duydu, ani administrativ-teritorial reformasına görä, granița

diişmeklerindän sora onun katılması taa büyük geografiya birliinä onun identiklii için korkuludur (Administrativ-teritorial düzeni için zakon, 12.11.1998).

95. Bu kontekstä görä, DK nişannêêr, ani dekabridä, 2001-ci yılda, Moldova kuvetleri devletin administrativ-teritorial düzeni reformasını ilerlettilər. Geneldä bu getirdi ilerki, 1998-cı yılın reformasınadan olan, geografiya bölünmesinä da diiştirdi erli kuvet organlarının çalışmasını. DK isteer çekmää Moldova kuvetlerinin önemini, ani administrativ-teritorial diişmeklär için läüzim danışmaa ilgili taraflara, aniki görmää, ani bu kararlar çinämeerlär ÇK gösterilän hakları hem serbestlikleri, sayarak izin almak proşesinä katılmayı da. Butürlü baalantı var MA için zakonun 9-cu st.

17-ci st.

96. DK, elindä bulunan inforaşıyaya görä, sayêr, ani bu statyanın tamannaması için hiç hiç bir önemli maana bulunmêêr.

18-ci st.

97. DK selämneer, ani Moldova girdi MA korumak için birkaç ikitarafli annaşmaya hem kultura sözleşmesinä (DR anêr Rusiyaylan, Ukrainaylan hem Belorusiyaylan annaşmakları) hem selämneer Moldova kuvetleri inandırılınsınar, ani gerçeklemäk mehanizmaları effektiv koruyêrlar MA kişilerini, kurup saburluk, stabillik hem barış.

19-cu st.

98. DK, elindä bulunan inforaşıyaya görä, sayêr, ani bu statyanın tamannaması için hiç hiç bir önemli maana bulunmêêr.

IV.DK-nın BAŞ GÖZLETMEKLERİ HEM YORUMNARI

99. DK sayêr, ani aşaaada verilän baş gözletmeklär hem yorumnar Hükümet hem MA arasında dialogta, angısında DK hazır pay almaa, faydalı olurlar.

3-cü st. dokunarak

100. DK bulêr, ani MA kişileri hem onnarın organizaşıyaları hakları için zakonu (28.08.2001 kabledilän, 04.09.2001 kuvetä girän) gerçekleştirmää deyni läüzim başka zakonnar kabledilsin hem şindiki zakonnar ona uydurulsun. DK sayêr, ani kuvetlär, danışarak ilgili taraflara, läüzim hertürlü savaşınsınar yapmaa zakon düzeltmelerini.

101. DK sayêr, ani yukarda anılan zakon saalêêr devletin rus dili için büyük çalışmasını. DK sayêr, ani bu zakonu gerçekleştirekän kuvetlär, danışıp ilgili taraflara, läüzimni önem verilecek hepsi Moldovada yaşayan MA kişilerinä.

102. DK nişannêêr, ani bitki halk sayımı oldu 1989-cu yılda, eni sayım sa hep brakılêr taa geç vakıda. DK sayêr, ani Moldova kuvetleri läüzim yapsınar en kısa zamanda eni sayım hem stimulat etsinnär MA kişilerini kullanmaa sayım tarafından verilän kolaylı, ani belli etmää kendi milletliini.

4-cü st dokunarak

103 DK bulêr, ki romnar sayêrlar, ani onnar kabletmeerlär devlettän kendi MA soşial statusuna görä davranış hem yardım, angısına onnarın hakı var. DK sayêr, ani Moldova kuvetleri läüzim taa çok önem versinnär bu MA hem läüzimni destek versinnär ona.

104. DK bulêr, ani kimi romnar dokuşêrlar büyük soşial-ekonomika zorluklarinnan hem toplum izoläşıyası problemasınan, kimi sferalarda diskriminaşıya kurbannarı olêrlar. DK sayêr, ani kuvetlär läüzim zeedelesinnär savaşmalarını doorutmaa situaşıyayı, ayırıcı gerçekledirerek

rom halkına destek için uzun vakıda alınan kararları, Hükümetin kararında (16.02.01-ci yılda) gösterilän, danışıp romnara, hem maasuz onnarın karılarına.

5-ci st. dokunarak

105 DK bulêr, ani läüzim uygun destek hem uygun politika, ani garantat edecek, ki MA zakonun MA kulturasının ilerlemesinâ hem korumasına haliz destek olacak. DK sayêr, ani kuvetlär, bu politikayı hazırlayarkan hem yardım edärkän, läüzim danışsınar türlü MA baalı olan temsilcilerinâ, esaba alarak te onnarı da, angıları azlık yada zorluk çekerlär.

6-cı st. dokunarak

106 DK kuşkuylan nışannêr, ani halkın 2 bölümün arasında var ayırıntı: bir taraftan çoyu, kim lafeder devlet dilindâ, öbür taraftan – rus dilindâ lafedän kişilär, onnarın arasında diil sade ruslar, ama başka da slav azınnıkları, angılarının dili korunmêr rus dili gibi. DK sayêr, ani Moldova kuvetleri soşial birliini hem kulturalar arasındaki dialogu korumaa deyni läüzim garantiyalasınar, ani rus dilinâ taa üüsek status vermäk uurunda herbir iileştirmäk bu ayırıntıyı büültmeyecek.

107. DK bulêr, ani BYO ayrılı rus dilindâ hem romın dilindâ yayınnanan BYO-na, hem, kimi BYO temsilcilerinâ görâ, bulunêr devlet politika organnarının baskısı altında. DK sayêr, ani Moldova kuvetleri läüzim kursunnar BYO-nın serbestliinâ deyni hepsi läüzimni şartları, bakmayarak dilinâ, vereräk onnara kolaylık milletlärarası annaşmasında pozitif rolü oynamaa.

8-ci st. dokunarak

108. DK bulêr, tatar temsilcilerinâ görâ, ani tatar diasporası musulman mezarlı için taa kabletmedi ne devlet yardımı, ne da uygun er. DK sayêr, ani Moldova kuvetleri läüzim baksınar bu soruşu, danışıp ilgili taraflara, da barabar uygun çözmeyi bulsunar.

9-cu st. dokunarak

109. DK bulêr, ani Moldova BYO için (devlet dilindâ yayınnanan programaların % için) zakonun 13-cü st. kararı kimi lişenziaları bir vakıda geeri aldırđı. Bu getirdi annaşmazlaa, da Moldova parlamenti açıklama düzeltmesi yaptı. DK sayêr, ani Moldova kuvetleri läüzim garantiyalasınar, ani bu düzeltmelerin gerçekleşmesi sınırlamayacak MA kişilerin haklarını MA dillerindâ informaşıyayı yayınnamaa.

110. DK sayêr, ani yazık, ki MA arasında BYO-da pay almakta hem onun kullanmasında yok balans. DK nışannêr, ani kuvetlär läüzim destek versinnär MA-ına, ayrııca ukrain azınnıına, verilän kolaylıkları balanslı kullanmaa deyni. DK sayêr, ani, ilgili taraflara danışarkan, kuvetlär läüzim önem versinnär MA-ına, ayrııca en az sayılı azınnıklara, sayarak romnarı, erli uurda BYO kurmak için desteklerâ.

10-cu st. dokunarak

111 DK bulêr, ani şindiki zamanda Moldovada dillär işleerlär sentäbridâ, 1989-cu yılda kabledilän zakonnara görâ, angıları belli ederlär Moldovada kullanılan türlü dilleri. DK nışannêr rus dilinin ayırı statusunu türlü yaşamak sferalarında. DK görâ, önemlidir, ani dil için eni zakonnarda, Konstituşyanın hem ÇK-nın buna uygun kararı, hepsi MA kişilerini esaba alarak, tamannanacak bütündän.

112. DK bulêr, ani, ÇK-nın 10-cu st. görâ, MA kişileri için, devlet organnarlan ilişkilerdä onnarın dilini (diil sade rus dilini) kullanmak sınırı üüsektir. DK sayêr, ani MA zakonun

gerçekleşmek kontekstinde hem dillerin işlenmesi için eni zakonnarda bu sınırı lââzım aşaa indirmää.

113. DK bulêr, ani MA kişilerinin devlet dilini taa ii bilmesi iş uurunda denklää destek olacek hem yardım edecek devlet insannarının hem toplumun arasında lingvistika problemlerini köklän çıkarmaa.

114. DK bulêr, ani MA kişilerinin var informațiya kabletmäk hem daavada pay almak hakına dokunan zorlukları, hem sayêr, ani kuvetlär lââzım yapsınnar hepsini, ki saalamaa bu hakın garantiyasını.

115. DK bulêr, ani diil çoktangkı MA için zakon kaaviletti belli rus dilinin pozitiyasını başka MA bakınca. DK sayêr, ani kuvetlär lââzım yapsınnar ölä, ki bir ayırı MA dili faydasına yapılan çalışmalar zarar etmesinnär başka MA dillerinä.

12-ci st. dokunarak

116. DK bulêr, ani kuvetlerin savaşmalarına garantiyalamaa MA kişilerinin üretim alabilmeleri için, bu sferada taa kalêr bir sıra zorluk. DK sayêr, ani kuvetlär lââzım saalasınnar, ki hepsi MA, ayırıcı az sayılı hem istoriya vatanından destek kabletmeyän, birtakım faydalansınnar MA için hükümetin speşial programalarından.

117. DK bulêr, romnar çekerlär büyük üretim problemleri, hem sayêr, ani onların durumunun bu sferada iileşmesi speşial üretim programaları, aylelärlän dialog hem doorudan finanslamak yardımınnan Moldova hükümeti için lââzım olsun prioritet.

118. DK bulêr, ani belli annaşmazlıklar peydalandılar 2000 yılda yanvarda moldovan başlantı şkolalarında rus dilini mutlak predmet olarak koyulmasından hem bu dilä taa üüsek status vermäk neetini kuvetlerin bildirmesindän sora. DK nişannêr, ani dil problemleri hep taa kalêrlar Moldovada delikat bir soruş hem sayêr konflikt olmasın deyni bu uurda hepsi çalışmalar lââzım yapılsın büyük kuşkuluklan. DK sayêr, ani kuvetlär lââzım hepsini, ne yapabileceklär, saalamaa balanslı cevap hepsi MA speşifikalı dil problemlerine hem devlet dilini öğrenmesinä hem üretmesinä önfikirsiz.

15-ci st. dokunarak

119. DK bulêr, ani MA için zakon sınırlêr kultura hem üretim sferalarında MA-na konsultaşiyaları hem sayêr, ani kaplam lââzım genişlensin konsultaşiyaları da lââzım yapmaa diil sade MA için DK-nän, ama herbir MA-nan doorudan.

120. DK bulêr, ani belli zorluklar var MA kişilerinin topluluk işlerinä efektif katılması hem devlet izmetinä giräbilmesi sferasında. DK sayêr, ani kuvetlär lââzım araştırsınnar bu durumu, danışarak ilgili taraflara hem inandırılınsınnar, ani bu insannar, ayırıcı az sayılı MA kişileri, kullanêrlar hepsini kolaylıkları pay almaa memleketin aktiv politika yaşamasında hem kakra almak proşesindä. DK sayêr, ani ayırı önem lââzım romnarın topluluk yaşaması türlü aspektlerindä onların kendi iniativalarını lââzım oldu gibi esaba alarak.

121. DK bulêr, ani Ggauziyanın temsilcileri bildirdilär, ki onnara verilän avtonomiyanın kaplamınnan hem işlenesinnän kanaat diil, hem stimulat eder Moldova kuvetlerini araştırmaa bu durumu, ilgili taraflarlan işbirlii yaparak, aniki bulmaa en uygun çözüümü.

16-cı st. dokunarak

122. DK bulêr, ani Moldovada olêr administrativ-teritorial sistemasının diiştirilmesi hem sayêr, ani lâázım danışmaa ilgili kişilerä, aniki garantiyalamaa, ani düşünülân administrativ-teritorial diişimneri karşı gitmeerlär ÇK-nda fiksats edili haklara hem serbestliklerä.

V. SON NIŞANNAMALAR

123. DK sayêr, ani aşaadakı nişannamalar göstererlär bu raportun özünü hem ani onnar var nasıl olsunar temel ministrular soveti tarafından kabledilecek sonuçlar hem rekomandaşiyalar için.

124. ÇK-nı yaşamakta tamannamak konusunda DK sayêr, ani Moldova yaptı çok çalışma, aniki kurmaa zakon hem instituşional temelini MA-nı korumak için. DK taa nişannêr Moldovanın savaşmasını tamannamaa ÇK praktikada, ayrıca üretim hem kultura sferasında. Bununbar barabar kusurlar hem zorluklar kalêrlar ölä sferalarda, nicä BYO-nı kullanabilmäk, topluluk yaşamasına katılmak, azınlıklar dillerini kullanmak, ayrıca MA kişileri, zor durmda kalannar hem en az sayılı için.

125. DK nişannêr, ani MA korumasını düzenneyân organik zakon kabledildi 2001 yılın avgustta hem sayêr, ani zakonnarda düzeltmeleri, ani lâázımın onun tamannanması için, lâázım yapmaa oyalanmaksız, danışarak ilgili taraflara onun için, ani saalamaa moldovan zakonnarın MA korumak için uygun olmasını. Bu zakon büyük devlet yardım rus dilinä verdii için, DK sayêr, ani onun tamannanmasında hem eni zakonnarı kabletmektä Moldova kuvetleri lâázım saalasınar lâázımın koruma herbir MA kişilerinä hem uygun ligvistik kultura identikliini, sayarak zor durmda kalan hem en az sayılı MA-nı.

126. Praktikada, tanıyarak Moldova topluluun saburluk hem milletlêrarası dialogunu, DK nişannêr, ani hükümetin tarafından yapılan çalışmalar konusunda peydalandı gerginnik. DK sayêr, ani onu küçültmäk için eki dil sabursuzluunnan karşılaşmamak için lâázım bu sferada kullanmaa bir balanslı usul.

127. Milletlêrarası dialogu korumaa deyni önemlidir sayılısın moldovan çokluunun hem dâ hepsi MA-nın zakonuun interesleri. DK nişannêr BYO-ın bölünmesini moldovan hem rus dillerindä yayın yapan. Hep ölä o nişannêr MA arasında denksizlii BYO-na giräbilmäk hem bulunmak kolaylıında. DK sayêr, ani kuvetlär lâázım taa büyük destek versinnär zor durmda bulunan MA-na, ayrıca ukrain azınlığına, aniki saalamaa birtakım giräbilmäk hem bulunmak BYO-nda.

128. DK sayêr, ani üretim sferasında ÇK kullanarak önemlidir danışmaa hepsi ilgili taraflara herbir yapılan çalışmada. Türlü MA zorluklarına cevap vermää deyni hem resurslarla dooruluklu faydalanmaa deyni, ayırı önem lâázım vermää az sayılı azınlıklara hem onnara, angıları kabletmeerlär destek istoriya vatanından.

129. Bakmayarak kuvetlerin diil çoktankı iniaşiyalarına, DK sayêr, ani ÇK tamannanması romnara dooru heptân başarılı diildi. DK kuşkulânêr romnarın karşılaştı serioz soşial-ekonomika zorluklarınnan hem dâ onnara karşı kimi sferalarda diskriminaşiyaylan. DK sayêr, ani kuvetlär lâázım oyalanmaksız çalışsınar iileştirmää romnarın durumunu hem destek vermää onnarın gerçek integraşiyasına moldovan topluluuna.